

SAKAL

Sakalın Arapça karşılığı **lihyedir**. Tarih boyunca çeşitli toplumlarda sakal bırakma, sakalı tamamen kesme veya farklı şekillerde kısmen tıraş etme uygulamalarına dinî, millî ve örfî anlam ve değerler yüklenmiştir. Tevrat'ta sakal tıraşı yasaklanmış olmakla birlikte (Levililer, 19/27) Yahudilik'te yaygın kabule göre yasak sayılan eylem sakalı usturayla tıraş etme olup kısaltma veya başka bir yolla tamamen kesmeye izin verilmiştir. Batı hıristiyanlarında ve Budistler'de tıraşlı yüz makbulken Doğu hıristiyanlarında, Hindu ve Sihler'de sakalın olduğu gibi bırakılması gerekli görülür.

Kur'an-ı Kerim'de sakal kelimesi bir yerde geçer (Tâhâ 20/94), fakat sakal bırakma veya kesmenin hükmünden söz edilmez. Hadislerde ise bu konuda bazı emir ve tavsiye ifadeleri yer almıştır. Hz. Peygamber sakal bırakmayı yaratılışa uygun davranışlar arasında saymış (Buhârî, "Libâs", 62; Müslim, "Tahâret", 56), bazan müşriklere veya Mecûsîler'e muhalefet etme gerekçesine bağlayarak, bazan da gerekçe belirtmeden sakalın bırakılıp bıyıkların kısaltılmasını (Buhârî, "Libâs", 63; Müslim, "Tahâret", 52-55), saç ve sakalın boyanarak yahudi ve hıristiyanlardan farklı olunmasını (Buhârî, "Libâs", 67; Müslim, "Libâs", 80) istemiş ve saç sakalı siyaha boyamayı yasaklamıştır (Müslim, "Libâs", 78-79; Ebû Dâvûd, "Tereccül", 20). Resûl-i Ekrem'in sakalının sık olduğu (Müslim, "Fezâ'il", 109), sakalını eninden ve boyundan kısalttığı (Tirmizî, "Edeb", 17) ve Peygamber'in fiillerine uymada titizliğiyle bilinen sahâbeden Abdullah b. Ömer'in sakalını avucuyla tutup bundan fazla olan kısmı tıraş ettiği (Buhârî, "Libâs", 64) bildirilmektedir. Ayrıca Resûlullah'ın saç sakalı dağınık olanları uyarak kendilerinden bu durumu düzeltmelerini istediği kaydedilmektedir (*el-Muwatta'*, "Şa'r", 7).

Hz. Peygamber'in ve sahâbenin konuya ilişkin söz ve uygulamalarını değerlendi-

ren fakihler sakal bırakmanın hükmü hakkında farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Fakihlerin çoğunluğu sakal bırakmayı müslümanların şiarı ve dinî bir emir olarak görüp sakalı kesmeyi haram sayar; Hanefîler'de bu gibi durumlar için tahrîmen mekruh terimi kullanılır (İbn Âbidîn, II, 418; Cezîrî, II, 45, 46). Bu gruptaki âlimler, hadislerdeki emirlerle Resûl-i Ekrem'in ve sahâbenin uygulamasının bağlayıcı nitelikte olduğu yorumunu yapmış, Kur'an-ı Kerim'de Resûlullah'a uymayı emreden âyetlerin sakal bırakma konusunda da onun yolunu izlemeyi gerekli kıldığını, sakalı kesmenin kadınlara benzemek ve Allah'ın yarattığı şekli bozmak anlamına geldiğini ve bu yöndeki yasağın (en-Nisâ 4/119; Buhârî, "Libâs", 62) sakalı kesmeyi de kapsadığını ifade etmişlerdir. Bu emir ve uygulamalardan tavsiye anlamını çıkaran Gazzâlî, İbn Hacer el-Heytemî, Şemseddin er-Remlî ve Hatîb eş-Şirbînî gibi âlimler sakalı kesmenin haram değil mekruh (Hanefîler'in terimiyle tenzihen mekruh) olduğunu söylemiştir (Ebû Bekir b. Muhammed ed-Dimyâtî, II, 340; Cezîrî, II, 44). Son devir âlimlerinin bir kısmı sakal bırakmayı İslâm'ın geldiği dönemde yaygın olan örf ve âdetle açıklamış, Hz. Peygamber'e uyma amacıyla yapıldığında bunun sünnet veya müstehap sayılabileceğini, ancak esas itibarıyla sakal bırakmanın dinî / şer'î bir konu olmadığını belirtmiştir (M. Ebû Zehre, s. 35; Mahmûd Şeltût, s. 227-229). Onlara göre Resûl-i Ekrem'in saç, sakal ve bıyık konusundaki söz ve uygulamaları, dış görünüşün diğer unsurlarında olduğu gibi o günün örf ve âdeti çerçevesinde temiz ve düzenli olma yanında estetik görünümün önemine yapılan bir vurgu anlamı taşır. Resûlullah'ın saç ve sakalına yağ ve koku sürerek düzenli ve bakımlı olmaya özen gösterdiğine dair rivayetler yanında (Nesâî, "Hac", 42) onun bıyıkları tıraş etme, saç ve sakalı boyama vb. hususlarda gayri müslimlerden farklı davranmakla ilgili emir ifadelerinin (Ebû Dâvûd, "Şalât", 88) fakihlerin görüş birliğiyle vücûb anlamına gelmemesi bu yaklaşımı destekler niteliktedir. Öte yandan

haram hükmüne açık ve kesin naslarla ulaşılabileceği ve İslâm âlimlerinin haram kelimesini bazan mekruhu da kapsayacak şekilde kullandıklarını göz önünde bulundurarak sakalı kesmenin haram diye nitelendirilmesini ihtiyatla karşılamak gerekir. Nitekim Şâfiî mezhebinde sakalı kesmenin mekruh sayıldığı görüşü yaygın olup Hattâbî de âlimlerin çoğunluğunun fitratı sünnet diye yorumladıklarını, aralarında sakalı kesmenin de bulunduğu on şeyin fitrattan olduğuna dair hadiste zikredilen fiillerin sünnet, dolayısıyla sakalı kesmenin mekruh olduğunu ifade etmektedir (*Me'âlimü's-sünen*, I, 31). Saç boyamanın hükmü konusundaki deliller ve görüşler sakalın boyanması hakkında da geçerlidir (bk. SAÇ).

Sakal bırakılması emrinin benzeri diğer emirlerden farklı algılanmasında sakalın İslâm coğrafyasındaki toplumsal anlamının katkısı olmalıdır. Nitekim öteden beri birçok toplumda mütat şekilde uzatılmış sakal bilgelik, saygınlık, heybet ve vakar gibi olumlu niteliklerin işareti gibi düşünülmüştür (Gazzâlî, I, 144). Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarına bütüncül bir bakış yapıldığında saç sakal vb. konulardaki tavrının temizlik, estetik görünüm ve cinsiyet farklarının gözetilmesi yanında müslümanların kendine has kimliklerinin olumsuz etkilere karşı korunmasına özel bir önem atfetmesiyle ilgili olduğu, onun yeni oluşturduğu toplumda eski âdetlerden İslâm inanç ve ilkelerine ters düşmeyenleri olduğu gibi veya bazı değişikliklerle koruduğu, bu çerçevede sakal bırakma geleneğini de çekidüzen vererek devam ettirdiği anlaşılmaktadır. Tarih boyunca toplumların etkileşim içinde bulunduğu, baskın kültürlerin diğerlerini etkilediği ve iletişimin yaygınlaşması ile bu etkileşimin yoğunlaştığı, ayrıca günümüzde gayri müslimler arasında sakal konusunda ortak bir tutum bulunmayıp her toplumda sakalını uzatan ve kesenlere rastlandığı dikkate alındığında bunun daha çok toplumsal beğeni ve şahsî tercih meselesi haline geldiği söylenebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu'cem*, "hdb", "İhy" md.leri; *Miftâhu künûzi's-sünne*, "lihye" md.; *el-Muwaftâ'*, "Câmi", 52-55; İbn Mâce, "Tahâret", 8; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 29-33, "Tereccül", 16, "Libâs", 88; Nesâî, "Tahâret", 10-11, 15, "Zinet", 1-2; Hat-tâbî, *Me'âlimü's-sünen* (nşr. M. Râgıb et-Tabbâh), Halep 1351/1932, I, 31; Gazzâfi, *İhyâ'*, I, 144; İbn Hacer, *Fethü'l-bârî* (Sa'd), XXII, 119; Şevkânî, *Neylül-evtâr*, I, 129-133; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr* (Kahire), II, 418; VI, 405; Ebû Bekir b. Muhammed ed-Dimyâtî, *Hâşiyetü'l-âneti't-tâlibin*, Kahire 1356/1938, II, 340; M. Ebû Zehre, *Uşûlü'l-fıkıh*, Kahire, ts. (Dârü'l-fikri'l-Arabî), s. 35; Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezi* (nşr. Abdurrahman M. Osman), Kahire 1384/1964, V, 433; Enver Baytan, *Saç, Sakal ve Büyük Hakkında Dinî ve Sıhhi Tausiyeler*, İstanbul 1968; Cezîrî, *el-Mezâhibü'l-erba'a*, II, 44-46; Mahmûd Şeltût, *el-Fetâvâ*, Kahire 1403/1983, s. 227-229; Ahmed eş-Şerebâsî, *Yes'elüneke fi'd-dîn ve'l-hayât*, Beyrut 1980, III, 23-25; M. Zekeriyâ Kandelevî, *Vücübü'l-îfâ'i'l-ihye* (nşr. Ferîd b. Emîn Hindâvî), Beyrut 1988; Yûsuf el-Kardâvî, *el-Helâl ve'l-harâm fi'l-İslâm*, Kahire 1988, s. 92-94; Muhammed b. Ahmed İsmâil, *Edilletü't-tahrîmi hal-ki'l-ihye*, Kahire 1989; Abdülkerîm Zeydân, *el-Libâs ve'z-zîne fi'l-İslâm*, Beyrut 1425/2004, s. 67; Muhtittin Uysal, *Peygamber Günlerinde Giyim Kuşam ve Süslenme*, Konya 2004, s. 220; *Saç Kitabı* (ed. Emine Gürsoy Naskali), İstanbul 2004, s. 25; Ze'ev Yeivin, "Beard and Shaving", *EJd.*, II, 356-358; Menderes Gürkan, "Saç-Sakal-Bıyık", *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, IV, 1709-1711.

İSMÂİL YALÇIN

SAKAL-ı ŞERİF

**Hz. Peygamber'e ait
saç ve sakal telleri.**

Resûl-i Ekrem'in saç ve sakalından günümüze ulaşan teller İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Mukaddes Emanetler Dairesi ile dünyanın çeşitli yerlerindeki cami ve evlerde "lihye-i saâdet, lihye-i şerif, sakal-ı şerif" adı altında muhafaza edilmektedir. Her ne kadar bunlara genelde sakal (lihye) deniliyorsa da büyük bölümü saç teli-dir. Hz. Peygamber'in tıraşı sırasında kesilen saç ve sakal tellerini bazı sahâbiler olarak saklamıştır. Hudeybiye Antlaşması'nda müşriklerin temsilcileri arasında yer alan Urve b. Mes'ûd es-Sekafî, Mekke'ye döndükten sonra arkadaşlarına, kendisinin kistrâya, kaysere ve necâşiye elçi gittiğini, onlara halklarından hiç kimsenin ashabının Hz. Muhammed'e gösterdiği sevgi ve bağlılığı göstermediğini, Hudeybiye'de sahâbilerin Resûl-i Ekrem'in saçından düşen bir tek teli dahi muhafaza ettiklerini söylemiştir (*Müsned*, IV, 324). Resûlullah tıraş olurken insanlar onun çevresini sarar,

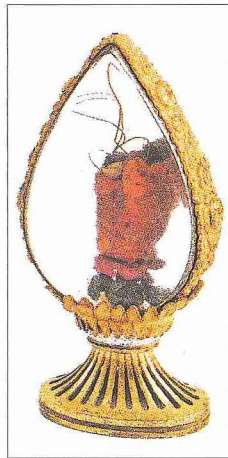
berberin kestığı saç tellerini daha yere düşmeden almaya çalışırlardı (Müslim, "Fezâ'il", 75). Vedâ haccı sırasında Resûl-i Ekrem'i Ma'mer b. Nadle el-Adevî tıraş etmiş (İbn Hacer, II, 269) ve kestığı saçları bir kısmını sahâbilere, bir kısmını da kendi ailesine dağıtması için Ebû Talha el-Ensârî'ye vermiştir (*Müsned*, III, 256; Müslim, "Hâc", 323-326). Ebû Talha'nın şahsına ayırdığı saçlar daha sonra üvey oğlu Enes b. Mâlik'e, ondan da çocuklarına ve torunlarına intikal etmiştir.

Ashaptan, tâbiünden ve mezhep imamlarından sakal-ı şerife sahip olanların ondan bereket umdukları bilinmektedir. Enes b. Mâlik, vefatı sırasında talebesi Sâbit el-Bünânî'den öldüğünde bu saç tellerinden birinin dilinin altına konulmasını istemiştir (İbn Sa'd, VII, 25; İbn Hacer, I, 127). Savaşlarda da bu saç tellerinin zafer kazanmada etkili olduğuna inananlar vardı. Hâlid b. Velîd, Yermük Savaşı sırasında düşürdüğü serpuşunun (kalensüve) ısrarla bulunmasını istemiş, bulunduğu çok sevinerek Resûl-i Ekrem'le birlikte yaptığı bir umrede insanların onun saçından bir tele sahip olmak için birbiriyle yarıştıklarını, kendisinin de o sırada alabildiği birkaç teli serpuşunun içinde taşıdığını ve o serpuşla girdiği her savaşı kazandığını söylemiştir (Ebû Ya'lâ, XIII, 106; Taberânî, IV, 104-105; Hâkim, III, 338). Muhtemelen bu rivayetten hareketle Hindistan'da, Bâbürlü ordusunun sefer sırasında en önünde giden ve hükümdarın sancağını taşıyan filin arkasından ikinci bir filin üzerinde küçük bir sandık içinde sakal-ı şerif taşınırdı (*ERE*, X, 662). Bey'atürri'dvân'a katılanlardan Ebû Zem'a el-Belevî'nin Hâlid b. Velîd gibi serpuşunda üç tel sakal-ı şerif bulunduğu, vefatında bunlardan ikisinin gözleri, üçüncüsünün dili üzerine konul-

duğu söylenmektedir (Ahmed Teymur Paşa, s. 84-85). Aynı şekilde Muâviye b. Ebû Süfyân, Ömer b. Abdülazîz ve Ahmed b. Hanbel'in de vefatlarında sahip oldukları sakal-ı şeriflerle beraber gömüldükleri bilinmektedir (İbn Sa'd, V, 406; İbnü'l-Cevzî, II, 357). Enes b. Mâlik'in âzatlısının oğlu olan tâbiin âlimi İbn Sîrîn kendisinin Hz. Peygamber'e ait birkaç saç teli bulunduğunu söylediğinde Resûlullah'ın sağlığında müslüman olan, fakat onu göremeyen Kûfeli fakih Abide es-Selmânî, onun bir tek saçına sahip olmayı yeryüzünün bütün altın ve gümüşlerine tercih edeceğini belirtmiştir (Buhârî, "Vuđû", 33).

Evlîya Çelebi, Memlük Hükümdarı Kanusu Gavri'nin Osmanlılar'ın karşısında yenilmeleri halinde gemilere yüklenerek kaçırılmasını istediği mukaddes emanetler arasında bir tutam lihye-i saâdetin yer aldığını söyler (*DiA*, XXXI, 109). Ahmed Teymur Paşa da yaşadığı dönemde varlığı bilinen sakal-ı şeriflerin İslâm dünyasının hangi şehirlerinde ve bu şehirlerin nerelerinde bulunduğunu bir liste halinde kaydetmiştir (*el-Âşârü'n-nebeviyye*, s. 83 vd.). Ahmed Teymur Paşa, Sultan Mehmed Reşad döneminde Topkapı Sarayı'ndaki mukaddes emanetler arasında kırk üç adet sakal-ı şerif olduğunu ve padişahın bunlardan yirmi dördünü bazı Osmanlı belgelerine gönderdiğini, birini de İstanbul'a yaptığı ziyaret sırasında Sultan Cihan Begüm'e hediye ettiğini bildirmektedir (*a.g.e.*, s. 91, 95).

Topkapı Sarayı Müzesi Mukaddes Emanetler Dairesi'nde değerli sandıklar ve bohçalar içerisinde altın, gümüş, kristal ve porcelen mahfazalarda korunan sakal-ı şeriflerden bazıları sergilenmektedir (Envanter nr. 21/35, 48, 389, 391, 402, 457, 462). Abdülazîz Bey, İstanbul'da büyük konaklarda muhafaza edilen çok sayıda sakal-

Topkapı Sarayı
Müzesi'nde
muhafaza edilen
sakal-ı şerifler
(Mukaddes
Emanetler,
nr. 21/35, 21/457)

